

LÄKAREN ANDREA ANDREEN, KOREAKRIGET OCH BAKTERIOLOGISK KRIGFÖRING I ARKIVET

SANNA HELLGREN LANDBRIS

Att vara fredsaktivist och kvinna under 1900-talet kan inte ha varit lätt, då det innebar ständiga bakslag i form av nya krigsutbrott, upprustning, politisk osäkerhet, och i vissa fall fara för livet. Det är därför inte svårt att imponeras av de kvinnor som trots allt inte gav upp vare sig hoppet eller kampen. För många av dem verkar det helt enkelt inte ha funnits några alternativ. Så är fallet med läkaren Andrea Andreen (1888-1972). Hon hamnar lätt i skuggan av den första svenska kvinnliga läkaren Karolina Widerström (1856-1949) och kollegan Ada Nilsson (1872-1964) som var föregångare inom bland annat sexualupplysning, ett av flera ämnen som även Andreen arbetade med under sin karriär. Hon var radikalpacifist, men även här i skuggan av den berömda författaren Elin Wägner, som förutom att vara hennes inspiration i fredsfrågan också var en livslång vän. Andreen trodde på flera saker: freden, Gud, de mindre bemedlades rättigheter, att kvinnor och män inte är särskilt olika, och kvinnans rätt till självbestämmande. Och även om hon trodde att det fanns andra som hade kunnat göra arbetet bättre än henne själv, så stred hon för dessa frågor ändå. Det fanns nämligen ingen tid till att vänta.

Corresponding author email: sanna.hellgren.landbris@ub.gu.se

Copyright: © 2023 The author(s). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: *Tidskrift för genusvetenskap* 43 (2-3): 132–147
<http://dx.doi.org/10.55870/tgv.v43i2-3.8728>

Även om Andrea Andreen var duktig på att framhäva andras arbete framför sitt eget, så måste det ha funnits en insikt hos henne och hennes släktingar om att hennes arbete och engagemang var viktigt för eftervärlden att få ta del av. Samma år som hon avled, 1972, kom 14 kartonger med material till Kvinnohistoriska samlingarna (idag KvinnSam) vid Göteborgs universitetsbibliotek. År 2013 och 2020 kom ytterligare material från släktingar, och arkivet består idag av 66 volymer. Den senaste leveransen till arkivet stod under 2020 länge på KvinnSams kontor samtidigt som syrenerna stod i blom och Coronapandemin härjade. Till slut packades materialet upp och enligt rutinen är det första som görs en tillståndskontroll utifrån ett protokoll med bland annat frågan om huruvida materialet innehåller spår av fukt, mögel, eller skadedjur. Efter att ett kuvert med märkningen *evidence* innehållande fotografier öppnats konstaterades förvånat att svaret på frågan var ja, materialet innehöll verkligen skadedjur. Inte faktiska skadedjur, utan avbildade. Fotografier med flugor, skalbaggar, råttor, och något som såg ut som resterna av en bomb. Fler kuvert öppnades med fotografier föreställande vackra miljöer, storslagen natur och människor på landsbygden. På kuverten stod det Kina och Korea. I lådan fanns även tillhörande dokumentation, och en liten skrift, "Bakteriekrig i Korea och Kina: rapport från den internationella vetenskapliga kommissionen för undersökning av fakta rörande bakteriekrig i Korea och Kina" (Andreen 1952).

Det är denna del av Andreens läkargärning och fredsaktivism som texten kommer att handla om. Jag kommer att redogöra för Andreens fredsengagemang och arbete under Koreakriget med hjälp av det material som finns i arkivet rörande detta. Texten kommer att fokusera på svårigheterna det innebar för henne att arbeta för freden i en tid där fredsaktivism nästan uteslutande sågs som prosovjetiskt och kommunistiskt.

Vägen till fredsengagemanget

För att förstå varför det här materialet hör hemma i läkaren, kvinnorrättskämpen och fredsaktivisten Andrea Andreens arkiv behöver vi backa bandet ett antal decennier. Andreen föddes 1888 och växte upp i Fritsla utanför Borås där hennes far var textilingenjör och fabrikschef. Hon bestämde sig tidigt för att bli läkare och i början av sekelskiftet 1900 gick hon först i Mathilda Halls skola i Göteborg, och sedan i den allra första gymnasieklassen för flickor i Sigrid Rudebecks skola. 1906 gick flyttlasset från Göteborg till Uppsala där hon påbörjade läkarstudierna, och 1909 avlade hon medicine kandidatexamen. Inom de kommande sex åren gifte hon sig med kemisten The Svedberg, fick två barn, skiljde sig och flyttade till Stockholm 1915. Där träffade hon flera andra kvinnliga läkare, bland annat Ada Nilsson och Karolina Widerström, pionjärer inom sexualupplysning och friskvård, vilka bidrog till att intresset för socialt engagemang väcktes hos Andreen.

Att komma i kontakt med Fogelstadgruppen hade stor påverkan på Andreens liv. Gruppen bestod av Honorine Hermelin, Ada Nilsson, Elisabeth Tamm, Kerstin Hesselgren och Elin Wägner. De bildade 1925 Kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad, och Andreen kom att stå medlemmarna i gruppen nära. En av de viktigaste frågorna var fred. Gruppen var aktiv i Frisinnade kvinnors riksförbund, som ombildades 1931 till Svenska Kvinnors Vänsterförbund (SKV). Andreen tog efter Hesselgren över ordförandeskapet i förbundet 1946, och satt på posten i 18 år fram till 1964. När Kvinnornas Demokratiska Världsförbund (KDV, eller Women's International Democratic Federation, WIDF) grundades 1945 vid ett konstituerande möte i Paris var Andreen där som observatör från SKV, som blev en av medlemsföreningarna (Larberg och Andreen Sachs 2016). SKV anslöt sig även till Svenska Fredskommitténs (SFK) namninsamling mot atomvapen, den så kallade Stockholmsappellen. SFK var i sin tur medlem i Världsfredsrådet, World Peace Council (WPC), som grundades 1949 i Helsingfors och stöttades av Sovjetunionen. Vid denna tidpunkt var Andreen med i Socialdemokraterna, men tvingades att göra ett val. Hon valde att gå ur Socialdemokraterna då de inte godtog medlemskap i KDV och WPC på grund av kopplingarna till Sovjet (Larberg och Andreen Sachs 2016; Nilsson 2018). Att Andreen med tiden fick en framträdande roll i KDV spelade troligtvis in när hon blev tillfrågad att ingå i den kommission som begav sig till Korea under kriget för att undersöka huruvida bakteriologisk krigföring hade ägt rum eller inte.

Koreakriget bryter ut

Bara fem år efter andra världskrigets slut bröt Koreakriget ut den 25 juni 1950. Kriget pågick fram till att vapenstillstånd ingicks den 27 juli 1953 och den demilitariserade zon som än idag finns mellan Nord- och Sydkorea upprättades. Det var en maktkamp mellan öst och väst, kapitalism och kommunism, som också satte tonen för kalla kriget och andra konflikter som skulle prägla 1900-talets andra hälft. Kriget i Korea har dock överskuggats av kanske framförallt Vietnamkriget. Artur Szulc (2019) beskriver Koreakriget som ”det bortglömda kriget” och pekar exempelvis på hur få skildringar i populärkulturen det finns jämfört med andra världskriget och Vietnamkriget som det kronologiskt ligger inklämt mellan. Undantaget är tv-serien *M*A*S*H*, en dramakomedi som sändes 1972–1983 på CBS i USA som handlar om läkare och övrig personal på ett fältsjukhus i Korea under kriget.

På många sätt var Koreakriget en plats för öst och väst att göra en rejäl kraftmätning, framförallt mellan Sovjet och USA, men också Kina som så småningom deltog med trupper på Nordkoreas sida. Under den här perioden växte också den amerikanska underrättelsetjänsten CIA, som hade grundats

bara några år tidigare. De kunde påvisa hur avgörande deras roll i kriget var, särskilt gällande information om fienden och deras kultur, språk och liknande. Koreakriget blev också en arena att testa ny krigsteknologi på, exempelvis napalmbomber som senare användes frekvent i Vietnam (Szulc 2019). Och då även bakteriologisk krigsföring, om man ska tro på de anklagelser Kina, Sovjetunionen och Nordkorea riktade mot USA.

Rapporteringen om Korea i *Vi Kvinnor*

Efter att SKV gått med i KDV startar man 1947 tidskriftsorganet *Vi Kvinnor* (senare *Vi mänskor*) för i första hand medlemmar i SKV. I det första numret meddelas att förbundet KDV växer, och bland de senaste tillskotten finns Nordkoreas demokratiska kvinnoförbund med 648 000 medlemmar (Svenska kvinnors vänsterförbund, 1947). Två år senare, 1949, kan man läsa om hur kvinnor i Asien samordnar sin kamp genom att planera en kvinnokonferens i Beijing. Syftet med konferensen är att samla de tretton asiatiska KDV-sektionerna som finns, däribland Korea. I oktober 1949 utropas folkrepubliken Kina, och i december samlas sektionerna till kongressen i Beijing. I februari-numret 1950 skriver Margit Lindström en sammanfattning, där det i en lägesrapport bland annat talas om utsugning av barnens arbetskraft, att barn tvingas tigga och stjäla, samt att i det amerikanskockuperade Sydkorea är 40 procent av de som dömts för sådana brott barn. Trots detta verkar det på konferensen uttryckas att det finns hopp för de koloniserade länderna, vilket man framhåller med sovjetrepubliker som exempel där kvinnor och barns liv ”förvandlats” till det bättre (Lindström 1950). Kriget i Korea bryter ut i juni 1950, och septembernumret av *Vi kvinnor* inleds med en text av Elisabeth Tamm som är tydligt pro-Sovjetisk, och talar om den amerikaniserade sydsidan av Korea, och att det är Nord som har haft avsikten att förena Korea (Tamm 1950). I anslutning till Tamms text finns en kortare notis under rubriken ”Dansk röst om Korea” som är ett citat av vad Elin Appel, Borgerlig venstre, sagt i danska folketinget. I uttalandet står bland annat att man förr förde krig i religionens namn, men att detta nu sker under något som hon kallar för FN-klichén. ”Men det kan inte vara en FN-uppgift att blanda sig i krig som part. Var är då medlaren? [...] Vi har sänt hjälp till Syd-Korea, jag hade föredragit att vi också sänt hjälp till Nord-Korea.” (SKV 1950).

Rapporteringen i *Vi kvinnor* ger en god bild av hur åsiktsbildningen hos Andreen och hennes nära krets i SKV till stor del såg ut. Den ringar även in de stora drag som har skrivits fram i forskning gällande hur världsordningen uppfattades efter andra världskriget och precis i början av det som skulle bli det Kalla kriget. USA sågs som den stora militära makten efter att ha fällt atombomber över Hiroshima en månad efter att Tyskland kapitulerat 1945. Allt samröre med

fredsorganisationer som Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, och i förlängningen World Peace Council, kopplades samman med att gå kommunisternas ärenden. I femtiotalets Sverige var stämningen starkt antikommunistisk, och det var svårt för freds rörelsen att hävda sig annat än kommunistisk då synen på fredskampanjer helt enkelt var att de var understödda av kommunistiska partier och organisationer och fungerade som täckmantel för dessa (Nicolaidis 2021, s. 55). Detta var anledningen till att Andreen som tidigare nämnts gick ur Socialdemokraterna, då de inte tillät medlemskap i partiet samtidigt som man var medlem i SKV efter att förbundet anslutit sig till KDV. Uttalandet av Elin Appel i danske folketinget som refereras till i *Vi Kvinnor* sätter också fingret på något centralt: kritiken mot användningen av FN som en ny ursäkt – istället för religion – för att delta i krig. För Andreen, som för övrigt var kristen och djupt troende genom hela livet, var partitillhörighet bevisligen mindre viktigt, och det var ett socialpolitiskt engagemang för kvinnor och barns rättigheter som drev hennes arbete för freden. Detta har Alexandra Nicolaidis studerat i sin avhandling "Vita rockar och mörka skuggor: svenska läkare i politiska ideologiers kraftfält 1930-1960" (2021) där syftet för de två sista delstudierna bland annat varit att bidra till ökad förståelse för varför vissa svenska kvinnliga läkare (utöver Andreen studeras även Ada Nilsson och Nanna Svartz) blev frontfigurer för pro-sovjetiska idéer och hållningar under kalla kriget.

Kvinnodelegation till Sovjetunionen, och KDV till Korea

Den 1 september 1950, några månader efter att kriget brutit ut i Korea, reser Andreen som en av representanterna i en delegation från SKV till Sovjetunionen, inbjudna av Antifascistiska kvinnokommittén, KDV:s sektion i Sovjet (SKV 1950). I efterföljande nummer av *Vi Kvinnor* sammanfattar Andreen resan genom att konstatera att det för henne är tydligt att Sovjet ville bevara freden och inget annat, utifrån det delegationen har blivit visade på sin resa, i form av återuppbyggnad av samhället efter andra världskrigets förstörelse. Redogörelserna om resan i Sovjet blandas med FN-kritiska ledare av Elisabeth Tamm i varje nummer, med anledning av kriget i Korea. I maj-juninumret publiceras en vädjan om hjälp från Koreas demokratiska kvinnoförbund, samt information om att SKV förbereder en hjälpkampanj för Korea inför barnens dag 1 juni. I samma nummer finns också en notis om att KDV skickar en opartisk undersökningskommission till Korea, och att en rapport därifrån kommer framläggas på exekutivmötet i Sofia i Bulgarien i början av juni där SKV:s ordförande, Andrea Andreen, ska delta. Den opartiska undersökningskommissionen från KDV var inbjudna av Nordkorea, och dess kvinnoförbunds ordförande Pak Den Ai. Sverige hade ingen representant, men Kate Fleron från Danmark med kopplingar till

Fogelstadgruppen, som var ledande i SKV, deltog och skrev därefter en rapport som publicerades i *Vi Kvinnor* där hon beskriver hur de rest runt på landsbygden och bevittnat förstörelsen och massgravarna. ”Sådan opfører F.N.-soldater sig ikke! [...] En undersøgelsekomité må afgøre, om de vidnesbyrd, vi fik forelagt i Korea, er falske” avslutar Fleron sin rapport (Fleron 1951). Det är denna nya föreslagna kommission som Andreen kommer att delta i året därefter. Men det visade sig att det inte var riskfritt att delta i den här typen av uppdrag. Den brittiska socialdemokratiska delegaten Monica Felton utsattes för repressalier när hon återvände till England och avsattes bland annat från ordförandeposten i en stadsplaneringskommitté (SKV 1951). Delegaten Lilly Wächter från Västtyskland blev ställd inför amerikansk domstol på grund av vad hon rapporterat om att hon bevittnat i Korea (SKV 1952; Donert 2016). Andreen visste således vad det skulle kunna innebära att delta i en kommission av det här slaget.

Anklagelser och tillsättandet av en ny kommission

De första anklagelserna mot USA för bakteriologisk krigsföring i Kina och Korea kom alltså redan 1951, efter att den första kommissionen där Kate Fleron, Lily Wächter, Monica Felton med fler varit och observerat på plats för KDV:s räkning och tagit del av vittnesmål. Det som USA anklagades för var att med flyg ha släppt behållare innehållande insekter och andra skadedjur preparerade med bakterier. I februari 1952 framfördes de första officiella protesterna mot USA:s användning av bakteriologiska vapen av Nordkorea och Kinas utrikesministrar, och samma år tillsattes därför en ny kommission för att undersöka om anklagelserna verkligen kunde stämma. Först föreslogs av WHO och Röda korset att de skulle tillsätta en neutral och oberoende internationell kommission, vilket inte godtogs av parterna då man inte trodde på att dessa organisationer skulle stå för en neutral utredning. Istället tillsattes en kommission av det sovjetinflyerade World Peace Council (WPC). Kommissionen bestod av sex representanter och leddes av den brittiske biokemisten och sinologen Joseph Needham. Med sig hade han Jean Malterre, ingenjör-agronom från Frankrike, Dr. Oliviero Olivo, professor i anatomi från Italien, Dr. Samuel B. Pessoa, professor i parasitologi från Brasilien, Dr. Nicolai Nicolaievitch Zhukov-Verezhnikov, professor i bakteriologi från Sovjetunionen, och slutligen Dr. Andrea Andreen, överläkare vid sjukhusdirektionens kliniska centrallaboratorium från Sverige. Resultatet av kommissionens undersökning sammanställdes i en rapport på 630 sidor, innefattat all vetenskaplig dokumentation och bilagor (1952). Andreen gjorde en komprimerad översättning utan alla bilagor, som hon själv gav ut som en skrift på 80 sidor med en inledande reseskildring över ”Resa i Nord-Korea sommaren 1952” (Andreen 1952).

Bild 1: Kommissionens medlemmar. Källa: *Report of the international scientific commission for the investigation of the facts concerning bacterial warfare in Korea and China: [Illustr.].* (1952). Peking.

På plats i Kina och Korea

Den nya kommissionens arbete började den 23 juni 1952 och pågick i Beijing till den 9 juli, där man började med att utreda de större dragen i situationen. Arbetet fortsatte sen i Shenyang (Mukden) från den 12 till den 25 juli. Därefter korsades Yalufloden, som utgör gränsen mellan Kina och Nordkorea, och kommissionen arbetade i Pyongyang från den 28 till och med 31 juli. Till slut återvände de norrut till Kina den 6 augusti 1952 (Andreen 1952). I sitt arbete använde kommissionen sig av en metod kallad incidentanalys eller analys av händelseförlopp, vilket beskrivs som ”ett sätt att gruppera händelserna i ett sammanhängande mönster så att de kan belysa varandra ömsesidigt och sålunda bygga upp en indiciekedja” (ibid).

Kommissionen hade också tillgång till de så kallade ”Pragdokumenterna” som refererar till de dokument som sammanställdes av kinesiska och koreanska myndigheter när de första anklagelserna riktades mot USA, och de vädjade om hjälp till Världsfredsrådet vars huvudkontor fanns i Prag. Något av det första kommissionen gjorde i Peking var att undersöka och systematisera det entomologiska bevismaterial som hade legat till grund för dokumenten, det vill säga

Kommissionens metod för incidentanalys (analys av händelseförlopp)

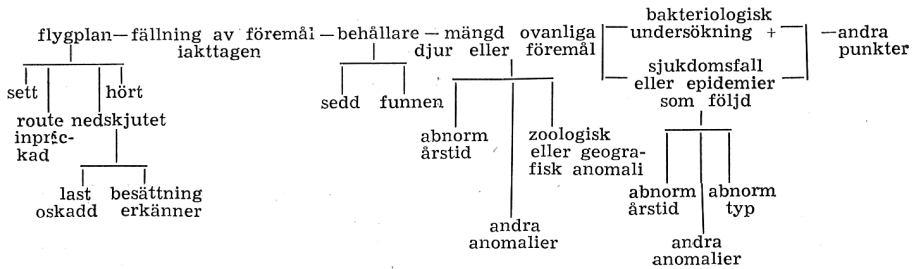

Bild 2: Illustration av kommissionens metod för incidentanalys (analys av händelseförlopp) Källa: Andreen, Andrea (1952). *Bakteriekrig i Korea och Kina: [rapport från den internationella vetenskapliga kommissionen för undersökning av fakta rörande bakteriekrig i Korea och Kina]*. Stockholm: Andrea Andreen.

vilka insekter det var som hittats och vad de varit preparerade med. I rapporten beskrivs vidare olika händelser där insekter eller andra skadedjur påträffats på en abnormal plats och tid, och spridit smitta, och även rester av behållare. Det fanns också bevis i form av vittnesmål av tillfångatagna agenter från USA för amerikanska underrättelseväsendet och tillfångatagna flygare, samt vittnesmål från lokalbefolkning som sett amerikanska plan släppa behållare. Förutom fotografierna på insekter och andra skadedjur i kuvertet märkt med *evidence* finns också i Andreens arkiv fotografier föreställande kommissionens medlemmar när de arbetar kliniskt, där Andreens laboratoriekompetens som läkare kommer väl till pass. Det finns också bilder från när de befinner sig på landsbygden och samlar in vittnesmål och när vittnesmål hämtas in från de amerikanska flygarna. Några särskilt intressanta fotografier är de som föreställer insatser för att förhindra epidemier, med bland annat människor i skyddsdräkter som samlar in insekter som antas vara smittade med sjukdomar. Tillsammans bildar de en katalog som har till syfte att illustrera Kinas hälsoinstituts verksamhet. På baksidan av varje fotografi finns kinesiska tecken, samt engelsk översättning. Flera av bilderna finns tryckta i den officiella rapporten, samt i Andreens svenska översättning av kommissionens rapport. Det är svårt att veta hur eller i vilket syfte dessa foton har hamnat hos Andreen. Fick hon dem och de översatta bildtexterna på plats i Kina? Eller har hon fått dem skickade till sig vid ett senare tillfälle? Har hon översatt bildtexterna själv? Hon var språkbegåvad; i anteckningsböcker från resan kan man se att hon har övat kinesiska, och i andra delar av arkivet finns bland annat ryska lexikon och glosor.

Fig. 3. Women organised into insect-catching teams to exterminate the insects dropped on the snowy ground by the American planes.

Fig. 4. Incineration and burial of the insects dropped from the American planes.

Bild 3: Bilder ur originalrapporten föreställandes Kinas hälsoinstituts verksamhet. Källa: *Report of the international scientific commission for the investigation of the facts concerning bacterial warfare in Korea and China: [Illustr.].* (1952). Peking.

lad för spridning av kommunistpropaganda, möttes Andreen och de andra medlemmarna i kommissionen av stark kritik i press, och rapporten orsakade en intensiv ideologisk debatt. Andreen blev i svensk press, och även utomlands, anklagad för kommunistisk aktivitet (Gradskova 2020). Att ta så tydlig ställning ansågs skada hennes rykte som framgångsrik fredsaktivist, men framförallt

Med dagens ögon är det lätt att titta på dessa bilder och se en propagandaprodukt som vill framställa Kina som ett välorganiserat och rent land. Personerna och situationerna på fotografierna ser i många fall misstänkt uppställda ut. Det är svårt att veta om Andreen såg på bilderna med kritisk blick, det enda som går att säga säkert är att bilderna användes för att illustrera rapporten.

Omvärldens reaktioner

Slutsatsen som kommissionen publicerar i sin rapport är att Korea och Kina har blivit angripna av USA med bakterievapen (Andreen 1952). Precis som den första rapporten från WPC/KDV-kommissionen, där Lily Wächter bland annat blev åtalad

4.7.49.
 32
 填平水坑, 消灭蚊源.
 Fill every ditch to prevent
 the growing of mosquitoes.

有组织的城市捕鼠队. 种植.
 捕杀美国飞机在土地上的
 尸体.

3.9.
 焚烧埋埋美机投下的
 老鼠.
 They are burning the rat dropped
 by U.S. plane.

Bild 4 och Bild 5: Kollage av bilder ur Andrea Andreens arkiv föreställandes Kinas hälsoinstituts verksamhet, fram- och baksida. Ingen känd upphovsrätt. Källa: Andrea Andreen-Svedbergs samling, A 49, acc. 2020:06 K. KvinnSam, Göteborgs universitetsbibliotek.

hennes professionalitet som läkare. Vittnesmålen från de amerikanska flygarna som var krigsfångar ansågs vara framtvungade under tortyr, då de senare drog tillbaka sina vittnesmål (men det ansågs inte troligt att tillbakadragandet skulle ha skett under hot om åtal för förräderi av USA) (Nicolaidis 2021). Andreen påverkades starkt av den negativa pressen, men tvivlade inte gällande kommissionens slutsatser. Hon arbetade vidare för att sprida rapportens resultat

och publicerade artiklar, höll föredrag och svarade tålmodigt på kritiken. I ett maskinskrivet utkast där Andreen försvarar kommissionens arbete och rapport, och försöker påvisa dess politiska oberoende, skriver hon bland annat hur det gick till när kommissionen tillsattes.

Att inbjudarna verkligen önskade ett objektivt vittnesbörd framgår av det faktum – känt av vetenskapsmän i alla västeuropeiska länder – att många framstående specialister inbjöds deltaga vilka av olika skäl ej kunde komma. Så inbjöds från England 17 vetenskapsmän utom Dr. Needham, som deltog. I Sverige var 8 av våra främsta bakteriologer eller specialister på närstående områden tillfrågade innan det blev jag som for. [...] Ingen mer än möjligen jag kan beskyllas för senilitet, de andras ålder är mellan 45 och 54 år. Jag som umgåtts med vetenskapsmän i 47 år anser mig kompetent att omvittna att mina kolleger i kommissionen är både framstående och omutliga vetenskapsmän. (Andreen u.å.)

Av kommissionens medlemmar var Andreen den som hade tydligast kopplingar till ett fredsförbund, i egenskap av vice ordförande i KDV. Detta var utöver hennes läkarkompetens troligtvis en av anledningarna att hon blev tillfrågad, efter att flera andra tackat nej som citatet ovan visar. Som radikalpacifist var det viktiga för Andreen en varaktig världsfred, och hon samarbetade med de parter som hon ansåg ha samma mål. I manusutkastet i arkivet med syfte att försvara rapporten skriver hon att ”Det är av yttersta vikt för världens framtid att massförstörelsevapen förbjuds och att alla länder efterlever detta förbud”. Läkaryrket var kanske det som främst tog henne till kommissionens arbete, och framhölls mest explicit, men som formuleringen visar var fredsengagemanget hela tiden med. Att utifrån kommissionens arbete kunna påverka och förändra fredspolitiskt genom ett gemensamt förbud mot massförstörelsevapen visade sig dock vara en naiv förhoppning.

Senare har även annan forskning visat på de olika sätt kommissionens medlemmar försökt försvara rapporten och slutsatserna. Historikern Tom Buchanan (2001) har särskilt tittat på Joseph Needhams medverkan i kommissionen, och utgått från hans efterlämnade papper som finns på Imperial War Museum i London. Enligt Buchanan var Needhams beslut att delta i kommissionen något som togs gradvis. Han tyckte att det var viktigt att frågan undersöktes av ansedda forskare, men ansåg sig inte vara en av dem. Needham drogs in i arbetet när andra tackade nej, och godtog att medverka som sammanlänkande part då han arbetat i Kina under 1940-talet. Han hade således kontakter samt behärskade språket, men var noga med att hans kompetenser som forskare egentligen låg utanför fältet. Han påpekade även frekvent att han inte på något sätt hade en ledarroll utan att det var ett kollektivt arbete.

Kommunist eller inte?

Huruvida Andrea Andreen var kommunist eller inte är en fråga flera har ägnat sig åt på olika sätt. Nicolaidis berör frågan i sin avhandling ur ett medicinhistoriskt perspektiv, där fokus främst ligger på hur svenska läkare navigerade i det politiska fältet mellan 1930–1960, och hur läkarrollen påverkades av detta (Nicolaidis 2021). Likt flera andra drar Nicolaidis slutsatsen att Andreen drevs av en idealism där målet var världsfred, och för att uppnå detta drog hon sig inte för att samarbeta med de parter som krävdes, bland annat med Sovjetunionen och därmed med kommunister. SKV, som Andreen var ordförande för, samlade bland andra politiska tillhörigheter även kommunister. Andreen själv ska aldrig ha benämnt sig som kommunist, och detta får anses typiskt för Fogelstadgruppens medlemmar; sakfrågorna skulle stå i centrum, och inte kompromissas kring, på grund av partipolitik. Detta var anledningen till att Frisinnade kvinnors riksförbund bröt sig loss från riksdagspartiet Frisinnade från första början då man inte ville kompromissa gällande partiprogram och vilka frågor som skulle prioriteras, och att förbundet 1931 ombildades till Svenska Kvinnors Vänsterförbund. Detta för att samla flera grupper och partitillhörigheter, och samlas kring just sakfrågorna där freden var en central sådan (ibid).

Fram till sin död bevakades Andreen av SÄPO, mycket på grund av deltagandet i Koreakommissionens arbete, kopplingarna till KDV och WPC samt på grund av att hon tilldelades Stalins fredspris 1953. Yulia Gradskova (2020) har i sin genomgång av KDV och kalla kriget belyst Andreens strävan efter opartiskhet med hjälp av dokument från bland annat sovjetiska arkiv. Samtidigt som Andreens position som fristående fredsaktivist och icke tillhörande något politiskt parti var viktig för KDV:s trovärdighet internationellt framstod hennes position och de åsikter och arbetssätt hon förde fram som problematiska utifrån sovjetiskt perspektiv. Gradskova ger exempel på rapporter som skickats från KDV:s sekretariat i Berlin till Sovjet där Andreen beskrivs som att hon anser det viktigt att KDV har en neutral ståndpunkt vid samarbete med andra kvinnoorganisationer och inte utgår från förutsättningen att allt i Sovjetunionen är bra och allt i USA är dåligt. Ett annat exempel är en rapport där den inom KDV framstående spanska representanten Dolores Ibarruri uttryckt sin oro över att Andreen skulle vilja separera delar av KDV:s verksamhet och arbeta med dem fristående utifrån (enbart) feministiska idéer (Gradskova 2020: 49f).

Bakteriologisk krigföring eller inte?

Vad hände egentligen, vad är sant? Hade USA verkligen gjort sig skyldiga till bakteriologisk krigföring, eller var bevisen fabricerade av östblocket och en del i ett propagandakrig med kommunistiska förtecken? Det verkar på flera sätt ha

varit en omöjlig tid att bevisa vad som var sant och inte, och antagligen en för hög risk för båda sidor att driva frågan vidare. Den militariserade zonen som delade Korea vid den 38:e breddgraden kvarstår och under resten av 1900-talet och fram till idag har konflikten i Korea då och då aktualiserats. Inte förrän efter Berlinmuren och Sovjetunionens fall har det återigen kommit mer omfattande genomgångar av händelserna av forskare. Ryska arkiv och amerikanska tidigare hemligstämplade dokument har successivt blivit mer och mer tillgängliga. 1998 publicerade Stephen L. Endicott och Edward Hagerman sin bok *The United States and biological warfare: Secrets from the early cold war and Korea* efter att ha bedrivit forskning i 20 års tid, och fått tillgång till hemliga dokument i arkiv i USA, Kina, Kanada och Storbritannien (Endicott och Hagerman 1998). De ansluter sig till slutsatsen att USA använde sig av bakteriologisk krigsföring, dock fick boken både positiva och negativa recensioner. Boken avfärdades bland annat som ”a prime example of shoddy scholarship masquerading as an objective examination of a controversial topic” (Harris 2000). En annan kritik mot boken var också att en av författarna, Stephen Endicott, ansågs jävig då han var son till James Gareth Endicott, en missionär född i Kina och senare även medlem i Världsfredsrådet (WPC) (Weathersby och Leitenberg 1998). Strax efter Endicott och Hagermans bok presenterades bevisföring som pekade åt motsatt håll. Kathryn Weathersby och Milton Leitenberg publicerade dokument från Ryska federationens presidentarkiv, som visar på att anklagelserna som riktades mot USA skulle ha varit ren propaganda, och att bevisen som kommissionen presenterades för skulle ha varit fabricerade (Weathersby och Leitenberg 1998). Det råder dock tveksamheter gällande hur pålitliga dessa dokument är, vilket Endicott och Hagerman påpekat. Även den australiensiske forskaren och domaren Michael Pembroke pekar på att dessa dokument är daterade till tiden precis efter Stalins död då maktkamper pågick och att det därför går att ifrågasätta dokumentens trovärdighet (Pembroke 2018). Artur Szulc nämner i sin bok om Koreakriget anklagelserna om bakteriologisk krigsföring i förbifarten, och då enbart som ett rykte (Szulc 2019: 189). I slutet av 2020 släpptes tidigare hemligstämplade dokument från CIA vilka Jeffrey Kaye (2020) har kommenterat, och påvisar att det finns stöd för att USA använde sig av bakteriologisk krigsföring. Nicolaidis och Nilsson (2021) menar att Jeffrey Kayes påstående verkar väl underbyggt och därmed inte kan ignoreras, och ställer sig också frågande till varför påståendet inte har kommenterats av varken USA eller Kina/Nordkorea. De menar att ytterligare forskning är av betydelse.

Är läget på ett sätt detsamma som för 70 år sedan, en omöjlig tid att bevisa vad som faktiskt är sant? Finns det kanske för lite att vinna och desto mer att förlora? Mycket må ha hänt på 70 år, men väldigt mycket är sig också likt på

den världspolitiska kartan. Det pågår i viss mån fortfarande konflikter mellan öst och väst på olika sätt, och frågan om inhuman krigsteknologi är fortfarande aktuell men med förnyat perspektiv i dagens informationssamhälle. Andreen påverkades mycket av rapportens mottagande, men det var inget som hindrade henne från att fortsätta kämpa för de saker hon trodde på, framförallt freden. 1953 tilldelades hon Stalins fredspris för sina insatser i arbetet med kommissionen, och mottog det vid en ceremoni i Moskva 1954. Hennes arbete i SKV och KDV fortsatte resten av hennes liv, och hon var mycket aktiv i Vietnamrörelsen i slutet av sextiotalet och skrev artiklar och deltog i demonstrationer. Den sista artikeln hon skrev var ”Krigföring med BC-vapen” som publicerades våren 1971 i *Vi Mänskor*, innan hon gick bort 1972.

Referenser

Andreen, Andrea (1952). *Bakteriekrig i Korea och Kina: [rapport från den internationella vetenskapliga kommissionen för undersökning av fakta rörande bakteriekrig i Korea och Kina]*. Stockholm: Andrea Andreen.

Andreen, Andrea (u.å.) *Bakteriekrig i Korea och Kina* [Utkast till manuskript]. Andrea Andreen-Svedbergs samling, A 49. Göteborg: KvinnSam, Göteborgs universitetsbibliotek.

Buchanan, Tom (2001) The courage of Galileo: Joseph Needham and the "Germ Warfare" Allegations in the Korean War. *History* 86(284): 503-522.

Donert, Celia (2016) From Communist Internationalism to Human Rights: Gender, Violence and International Law in the Women's International Democratic Federation Mission to North Korea, 1951. *Contemporary European History* 25(2): 313-333.

Endicott, Stephen Lyon och Hagerman, Edward (1998) *The United States and biological warfare: secrets from the early cold war and Korea*. Bloomington: Indiana University Press.

Fleron, Kate (1951) Rapport fra Nord-Korea. *Vi Kvinnor* 1951(6): 6-8.

Fotografier föreställande Kinas hälsoinstituts verksamhet. Andrea Andreen-Svedbergs samling, A 49, acc. 2020:06 K. KvinnSam, Göteborgs universitetsbibliotek.

Gradskova, Yulia (2020) *The Women's international democratic federation, the global south, and the cold war: defending the rights of women of the 'whole world'?*. Abingdom, Oxon: Routledge.

Harris, Sheldon (2000) The United States and Biological Warfare: Secrets from the Early Cold War and Korea. By Stephen Endicott and Edward Hagerman. (Review) *The Journal of American History* 87(1): 285-86.

Kaye, Jeffrey (2020) "A real flood of bacteria and germs" – Communications Intelligence and Charges of U.S. Germ Warfare during the Korean War. <https://jeff-kaye.medium.com/a-real-flood-of-bacteria-and-germs-communications-intelligence-and-charges-of-u-s-4decafdc762> [3 mars 2022].

Larberg, Elisabet och Andreen Sachs, Magna (2016) *Andrea Andreen: för livets skull. 2. uppl.* Stockholm: Elisabet Larberg och Magna Andreen Sachs.

Lindström, Margit (1950) En efter en brister förtryckets kedjor. *Vi kvinnor* 1950(2): 6.

Nicolaidis, Alexandra (2021) *Vita rockar och mörka skuggor: svenska läkare i politiska ideologiers kraftfält 1930-1960*. Avhandling. Lund: Enheten för medicinens historia, Lunds universitet.

Nilsson, Ulrika (2018) Ellenor Andrea Andreen. *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon* www.skbl.se/sv/artikel/AndreaAndreen [29 november 2022].

Pembroke, Michael (2018) *Korea: Where the American Century Began [Elektronisk resurs]*.

Report of the international scientific commission for the investigation of the facts concerning bacterial warfare in Korea and China: [Illustr.]. (1952). Peking.

Svenska kvinnors vänsterförbund (1947) Notis. *Vi Kvinnor* 1947(1).

Svenska kvinnors vänsterförbund (1950) Dansk röst om Korea. *Vi kvinnor* 1950(6).

Svenska kvinnors vänsterförbund (1950) Kvinnodelegation till Sovjetunionen. *Vi kvinnor* 1950(6): 4.

Svenska kvinnors vänsterförbund (1950) Notis. *Vi kvinnor* 1950(6).

Svenska kvinnors vänsterförbund (1951) Våra systrar jorden runt. *Vi Kvinnor* 1951(8-9): 6.

Svenska kvinnors vänsterförbund (1952) Notis. *Vi Kvinnor* 1952(1).

Szulc, Artur (2019) *Koreakriget 1950-1953: konflikten som plågade ett folk och formade efterkrigstiden*. Lund: Historiska Media.

Tamm, Elisabeth (1950) Vad har hänt? *Vi kvinnor* 1950(6): 2.

Vi kvinnor: i demokratiskt världsförbund: Svenska kvinnors vänsterförbunds meddelanden. (1947-1968). Stockholm: Vi kvinnor i demokratiskt världsförbund.

Weathersby, Kathryn och Leitenberg, Milton (1998) New evidence on the Korean War, *Cold war international history project Bulletin* 11: 176-199.

Sanna Hellgren Landbris

KvinnSam, Göteborgs universitetsbibliotek

Göteborgs universitet

E-post: sanna.hellgren.landbris@ub.gu.se